

Globalitzant la salut

ISGlobal és un centre que investiga per disminuir la desigualtat en la salut que existeix al món. En un planeta cada cop més interconnectat, cal enfocar la salut des d'una perspectiva global, trencant la regla que estableix que, a més pobresa, més malaltia. Finançat a parts iguals per entitats filantròpiques i fons públics, la seva activitat cobreix un ampli rang de temes, incloent-hi malalties infeccioses i malalties no transmissibles i factors mediambientals.

Reportatge d'Astrid Bierge

El món, ho sabem, continua sent un lloc extremadament desigual. La salut és un dels indicadors que mostren més clarament aquesta manca d'equitat, i si bé als països més desenvolupats l'esperança de vida supera els 80 anys, en d'altres no passa dels 50. L'accés als medicaments és una de les causes d'aquest desequilibri però no l'única. Actualment, als problemes que causen un 80% de les morts només s'hi dedica un 20% de la recerca mundial. Dit d'una altra manera, la majoria de recursos en investigació es destinen a solucionar els problemes del primer món.

Amb l'inici del segle, les Nacions Unides van voler posar fil a l'agulla. L'any 2000 es van signar els Objectius de Desenvolupament del Mil·lenni, un pla de quinze anys que buscava assolir una major igualtat al món. Aquesta iniciativa global ha mobilitzat molts recursos i esforços i la bretxa s'ha pogut disminuir, però evidentment encara queda un llarg camí per recórrer. L'any passat es van actualitzar aquestes fites amb la signatura dels Objectius de Desenvolupament Sostenible, que volen estimular l'acció en aquest sentit durant els propers quinze anys. Amb 17 objectius concrets, es

tracta d'un compromís global per acabar la pobresa extrema, lluitar contra la desigualtat i la injustícia, millorar la salut, aconseguir l'equitat i abordar el canvi climàtic, entre d'altres.

"Al segle XXI no hauríem de tolerar que el lloc on neix una persona determini la seva esperança de vida". Són paraules d'Antoni Plasència, director de l'Institut de Salut Global de Barcelona (ISGlobal), que treballa per reduir la desigualtat en la salut a través de la recerca i de les accions concretes. En un món cada cop més interdependent i interconnectat, diu Plasència, els reptes de la salut s'han de veure d'una manera global. Per tant, no és que ISGlobal se centri només en els problemes sanitaris dels països en desenvolupament: "Cada vegada, el coneixement que genera la recerca en aquests països també és important per als països desenvolupats ja que els problemes cada cop estan més globalitzats. S'ha vist amb l'èbola i el zica".

Salut per a tots

Els programes de recerca d'ISGlobal es poden dividir en dues grans categories: els que treballen en malalties infeccioses i els que treballen amb malalties no transmissibles i medi ambient.

En el primer grup hi trobem malalties com la malària, la sida, la tuberculosi i el Chagas. El control d'aquestes malalties ha augmentat notablement gràcies al marc esmentat de les Nacions Unides. Un dels èxits més palpables ha estat el desenvolupament d'una vacuna contra la malària, que és l'única que existeix per combatre un paràsit.

ISGlobal, que sempre ha destacat en la recerca contra aquesta malaltia, ha participat en el desenvolupament de la vacuna, que ha estat llicenciada recentment i que començarà a aplicar-se aviat. La feina, però, no s'ha acabat. Cal continuar investigant per trobar vacunes noves que utilitzin nous mecanismes i que durin més. També es poden seguir altres estratègies, més enllà de les vacunes i, de fet, fa dos anys que ISGlobal treballa al sud de Moçambic per demostrar que es pot eliminar la malaltia. Ho fa principalment per tres vies: controlar els mosquits a través de millors insecticides, protegir la gent amb xarxes mosquiteres i tractar la població, tingui o no símptomes, amb fàrmacs desparasitants –si es mata el paràsit, quan el mosquit pica no té res a transmetre. En aquests dos anys, els casos de malària a les regions que abraça aquest projecte s'han reduït de manera dràstica.

ISGLOBAL

Les relacions entre Catalunya i Moçambic en l'àmbit de salut es remunten a fa dues dècades. El 1996, l'Hospital Clínic i la Universitat de Barcelona van sumar esforços per construir el Centre d'Investigació en Salut de Manhica, al sud del país. Ara és un dels centres africans líders en investigació biomèdica, amb més de 500 persones i un gran reconeixement internacional. ISGlobal té una aliança estratègica de llarga durada amb aquest centre, i garanteix la transferència de coneixement, la formació, el desenvolupament de capacitats i una cartera de recerca orientada a algunes de les principals amenaces del país.

ISGlobal, que treballa amb més de quaranta països, està començant a estendre aquest model col·laboratiu a Bolívia i al Marroc. El 2009, va crear la Plataforma d'Atenció Integral als Pacients amb Chagas de Bolívia, el país més afectat per aquesta malaltia parasitària –coneguda com “la malaltia dels pobres”. És força desconeguda, afecta principalment països llatinoamericans i només un 1% dels afectats tenen accés al tractament. Aquesta plataforma ha suposat un nou model d'atenció sanitària, combinant l'assistència directa a pacients per millorar la prevenció, el diagnòstic i el

tractament de la malaltia, amb la formació del personal mèdic i investigador.

Pel que fa al Marroc, fa deu anys que ISGlobal desenvolupa una estratègia per disminuir la mortalitat i morbiditat de les dones embarassades i dels nens, un sector molt vulnerable de la població. De fet, aquest és un dels grans reptes que cal superar per poder millorar l'equitat mundial de la salut i ISGlobal hi posa molts esforços. Un primer pas és conèixer les causes de les morts. A l'Àfrica, per temes culturals, econòmics i logístics no es poden realitzar autòpsies. Tradicionalment s'han pogut obtenir dades a través de les anomenades autòpsies verbals, en què personal format entrevista els familiars dels difunts. Els resultats, però, no són sempre fiables perquè hi ha símptomes que poden correspondre a molts tipus de malaltia.

ISGlobal, ens explica Plasència, ha desenvolupat un mètode més rigorós: “Sense renunciar a les eines més simples, vam pensar que podríem fer autòpsies mínimament invasives. Sense obrir el cos, només agafant mostres prou significatives dels òrgans per conèixer les causes de la mort”. Aquest mètode ja ha estat validat, s'està duent a terme per mesurar les causes de mortalitat infantil

i es vol estendre a l'estudi de la mortalitat de les dones embarassades.

A banda de la salut materno-infantil, aquest centre de recerca, com hem dit, també investiga sobre problemes sanitaris d'origen no infecciosos. Per exemple, el càncer i les malalties respiratòries, posant l'accent en les causes laborals i ambientals que poden originar-les.

De fet, a ISGlobal es fa recerca per mesurar l'impacte que tenen en la salut els determinants ambientals, com ara la radiació i la contaminació de l'aire i de l'aigua. Actualment s'estima que 1 de cada 10 morts que es produeixen en el món es pot atribuir a l'exposició a la contaminació atmosfèrica. “Es comença a veure que els tòxics ambientals afecten molt precoçment les nostres estructures cel·lulars cerebrals –explica Plasència– i en aquest sentit estem començant una iniciativa de planificació urbana, medi ambient i salut perquè, en el disseny de les ciutats, no només es busqui afavorir la mobilitat sinó també la salut dels ciutadans”. A més, el centre està desenvolupant un concepte anomenat exposoma: “De la mateixa manera que podem caracteritzar les persones segons el seu genoma, volem saber si també podem caracteritzar la salut de →

A la pàgina anterior, Gemma Moncunill, d'ISGlobal, amb dos investigadors que fan recerca en malària al Centre de Investigació en Salut de Manhica, Moçambic. A baix, Oriol Mitjà, d'ISGlobal, a l'illa de Lihir (Papua Nova Guinea), durant la campanya de tractament massiu amb una dosi d'azitromicina oral per reduir la prevalença de la malaltia de pian.

ISGLOBA

→ les persones en funció de les múltiples exposicions externes a les quals estan sotmeses”

Al centre també es busquen solucions a un dels grans problemes sanitaris de l'actualitat: la creixent resistència als antibiòtics. Hi ha bacteris que són resistent a qualsevol medicament i per tant no hi ha manera de combatre'ls. Aquesta batalla no és prioritària per a les empreses farmacèutiques ja que guanyen molts més diners amb medicaments per a malalties cròniques. Per tant, és cabdal que els centres de recerca liderin aquest tipus d'investigació, mirant d'entendre els mecanismes de resistència i desenvolupant bases per a medicaments que siguin efectius contra els anomenats superbacteris.

Sumant esforços

Conicidint amb la inauguració de la Setmana de la Ciència, celebrada a mitjan novembre, Plasència va ser convidat a parlar sobre el mecenatge científic. I és que des del punt de vista financer, ISGlobal és un centre de recerca molt singular, com a mínim en el context europeu. El 51% del finançament que rep és privat. L'entitat que més fons filantròpics aporta al centre és la Fundació Bill i Melinda Gates, molt conscienciada amb els objectius marcats per les Nacions Unides. El desenvolupament de la vacuna de la malària, de fet, ha estat en gran part finançada per aquesta fundació, que també ha col·laborat amb molts dels projectes d'ISGlobal. La Fundació La Caixa és la segona entitat privada que dona més diners al

centre, i de fet aquestes dues entitats estan finançant el projecte per a l'eliminació de la malària al sud de Moçambic.

La crisi econòmica ha impulsat la col·laboració públic-privada en molts àmbits, també en el de la recerca, i si bé a Catalunya la filantropia científica és lluny s'assolir els percentatges dels Estats Units, aquí també tenim mecenes. La Fundació La Caixa, l'empresa Cellex i La Fundació la Marató de TV3, en són exemples clars.

Durant el seu parlament, però, Plasència va apuntar algunes de les barres que cal superar per fer augmentar la cultura filantròpica. Per exemple, una política fiscal més atractiva per al mecenatge. Segons el científic, també és necessari que els investigadors i les seves

Gent fent cua a l'entrada de la Plataforma de Chagas, a Cochabamba (Bolívia), per fer-se la prova del Chagas i saber si n'estan infectats.

institucions articulin estratègies consistents i facin més esforços comunicatius sobre la importància i el retorn que genera la recerca: "Aquí no tenim el nostre Cancer Research UK captant un milió de lliures al dia!". Plasència considera que el mecenatge científic "ja no és una opció, sinó una necessitat per complementar el sosteniment de la recerca biomèdica". No es tracta, va dir, de substituir els governs, sinó de promoure una "tercera via" amb més implicació de la societat civil, sumant la tasca dels governs, que aporta lideratge i vertebració, amb la de la indústria i la filantropia, que aporta dinamisme i flexibilitat.

ISGlobal no només té un finançament majoritàriament privat. La Fundació La Caixa n'és el patró majoritari. Per

tant, és un centre privat –sense ànim de lucre– amb participació pública. De fet, la diversificació de la institució no només es financera, sinó que el patronat té un munt de socis. A banda de la Fundació La Caixa hi ha la Generalitat de Catalunya, el Govern espanyol, l'Ajuntament de Barcelona, l'Hospital Clínic, l'Hospital del Mar, la Universitat de Barcelona i la Universitat Pompeu Fabra. Aquesta diversitat no és casualitat, ISGlobal és la culminació d'un projecte que s'ha anat gestant al llarg de molts anys. ISGlobal es va crear l'any 2010, però el juny passat s'hi va integrar el Centre de Recerca en Epidemiologia Ambiental (CREAL). El 2015 ja s'havia formalitzat la integració del Centre de Recerca en Salut Internacional de

Barcelona (CRESIB), que havia estat fundat per l'Hospital Clínic i la Universitat de Barcelona l'any 2006.

Amb aquesta doble fusió, ISGlobal ha guanyat massa crítica i ha augmentat els seus àmbits de recerca per poder ser més competitiu a nivell internacional. L'aliança també explica la diversitat dels patrons que té actualment l'entitat resultant. A la paret del despatx on ens rep Plasència hi ha inscrits els logos de tots. Al costat, hi ha un proverbi africà que escau perfectament a la naturalesa del centre, tant pel que fa al seu model de direcció i finançament com pel que fa a l'objectiu final de la seva recerca, que persegueix un món on tothom pugui viure amb salut: "Si vols anar ràpid, vé sol. Si vols anar lluny, aneu junts". •